

เรื่อง เมืองไตรตรึงษ์ตามประวัติแม่น้ำเจ้าพระยา

รายละเอียด

มีตำนานของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องอยู่กับเมืองไตรตรึงษ์อยู่ด้วย โดยได้เค้าเรื่องมาจากสมุดข่อย วัดเขื่อนแดง ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งในปัจจุบันสมุดข่อยดังกล่าวนี้ได้สูญหายและไม่ทราบว่ามีใครเอาไป แต่นายอ้อม ศรีรอด แห่งโรงเรียนศรีสวรรค์ศึกษา ตลาดสะพานดำ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ได้เรียบเรียงเอาไว้ ตามตำนานกล่าวว่าเมื่อประมาณ ปีพุทธศักราช 1893 พระเจ้าอยู่ทอง ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และได้ขึ้นครองราชย์สมบัติทรงพระนามว่า "สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1" ในขณะที่พระองค์ทรงได้ขึ้นครองราชย์นั้นได้ให้พระรามศวรราชบุตรไปปกครองเมืองลพบุรี และได้ให้ขุนหลวงพระงั่ว พระเชษฐาไปปกครองเมืองสุพรรณบุรี พุทธศักราช 1912 พระเจ้าอยู่ทองสวรรคต พระรามศวรราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์แทน แต่ในเวลาต่อมาก็จำต้องถวายราชสมบัติให้ขุนหลวงพระงั่ว พุทธศักราช 1913 ขุนหลวงพระงั่วได้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1" นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 3 ของกรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงใฝ่พระทัยในการทำสงครามมาแต่สมัยพระเจ้าอยู่ทอง ในขณะนั้นกรุงสุโขทัยมี พระมหาธรรมราชาลิไท เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะอ่อนแอมาก ประเทศราชต่างแข็งเมือง ทางกรุงสุโขทัยไม่สามารถไปตีคืนมาครอบครองเหมือนดังเดิมได้ พุทธศักราช 1915 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 พระองค์ทรงยกกองทัพเข้าตีแคว้นสุโขทัยตอนใต้ โดยยกกองทัพเข้าตีเมือง จำปา (ชัยนาท) ได้ก่อนแล้วยกทัพมาตั้งมั่นล้อมเมืองพระบางไว้ ซึ่งเมืองพระบางนั้นเป็นเมืองหน้าด่านตอนใต้ของสุโขทัย ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำใหญ่มี

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เจ้าพระยาอนุমানวิจิตรเกษตร เป็นเจ้าเมืองในขณะนั้นมีเมืองในการปกครองอีก 4 เมือง คือ

1. เมืองไตรตรึงษ์ อยู่ทางเหนือเมืองพระบาง มีเจ้าพระยาอักษณูภาพ เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร)
2. เมืองไพศาล อยู่ทางทิศตะวันออก มีเจ้าพระยาราชมณฑป เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันคือบ้านหนองไผ่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอไพศาล จ.นครสวรรค์)
3. เมืองการุ้ง อยู่ทางทิศตะวันตก มีพระยาวิเศษสรไกร เป็นเจ้าเมือง (ปัจจุบันคือ บ้านการุ้ง ตำบลวังหิน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี)
4. เมืองจำปา อยู่ทางทิศใต้ (ปัจจุบันคือ จังหวัดชัยนาท)

เจ้าพระยาอนุমানวิจิตรเกษตร มีทหารเอกอยู่ 2 คน คนหนึ่งชื่อ สมบุญ อีกคนหนึ่งชื่อศรี แต่ทว่าศรีไปขึ้นกับฝ่ายกรุงศรีอยุธยา เพื่อหวังจะได้เป็นใหญ่ในพระบาง ทางด้านเมืองหน้าด่านของเมืองพระบางทั้งสาม (เว้านครจำปาซึ่งถูกกรุงศรีอยุธยายึดไปแล้ว) จึงได้ยกทัพมาช่วยอยุธยาล้อมเมืองพระบางอยู่ถึง 5 เดือนเต็มแล้ว ศรีผู้ทรยศ ก็สามารถนำกองทัพอยุธยาเข้าตีเมืองพระบางไว้ได้ เจ้าพระยาทั้งสี่พร้อมด้วยสมบุญ ทหารเอกถูกจับได้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ให้ทหารนำตัวเจ้าพระยาทั้งสี่และสมบุญเข้าเฝ้าพระองค์ตรัสว่า “เราได้ทราบว่าพวกท่านกล้าหาญและเข้มแข็งนัก เรายินดีที่ได้พบและรู้จักพวกท่าน เราต้องขอโทษที่ต้องเข้าตีเมืองพระบาง เพราะเราเห็นว่าสุโขทัยนับวันจะเสื่อมโทรมลงเป็นช่องทางให้ข้าศึกศัตรูจู่โจมเข้ามาแย่งยึดถือปกครอง เราจึงคิดรวบรวมไทยไว้ให้เป็นปึกแผ่นเราเห็นว่าพวกท่านทั้งห้าคนนี้เป็นคนซื่อสัตย์กตัญญู มั่นอยู่ต่อพระเจ้าอยู่หัวของ ท่านยิ่งนัก ยากที่จะหาคนอย่างพวกท่านได้อีก เราจะขอให้ท่านรับราชการกับเราสืบไป”

พระยาอักษณูภาพ เจ้าเมืองไตรตรึงษ์จึงกราบทูลว่า “นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้แต่เสียใจที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งห้านี้ ได้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในพระเจ้าอยู่หัวแห่งราชวงศ์สุโขทัยเสียแล้ว มีอาจอยู่ตากหน้า รับความสุขและลาภยศของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ในเมื่อพระเจ้าอยู่หัวของข้าพระพุทธเจ้ากำลังตกอับซ้ำ ข้าทั้งห้ากลับมาช่วยพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ซึ่งราชบัลลังก์” สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 จึงตรัสตอบว่า “ท่านเข้าใจผิด เราตั้งใจไว้ว่าหากได้กรุงสุโขทัย เราจะไม่ทำให้กรุงสุโขทัยต้องเดือดร้อน คงให้ดำรงพระยศเป็นกษัตริย์ฝ่ายเหนือตามเดิมแต่รวมอยู่กับอยุธยา” พระยาราชมณฑป จึงกราบทูลต่อไปอีกว่า

“จะมีประโยชน์อะไรที่จะต้องอยู่อย่างผู้แพ้ อยู่อย่างประเทศราช ข้าพระพุทธเจ้ารู้พระทัยของพระเจ้ากรุงสุโขทัยดีว่า พระองค์ไม่พึงปรารถนาที่จะให้พระองค์ทรงชุลเลียง ข้าพระพุทธเจ้าขอยืนยันว่าแม้แผ่นดินยังไม่กลบหน้าตราบใดแล้ว ก็ต้องหาทางกอบกู้กรุงสุโขทัยกลับคืนมาจนได้ และเมื่อนั้นเลือดไทยก็ต้องหลั่งกันอีก”

พระยาวิเศษสรไกร กล่าวเสริมว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอยืนยันว่า พวกข้าพระพุทธเจ้าตั้งแต่ปู่ย่าตายายมาถึงเจ็ดชั่วโคตร เคยแต่เป็นข้าของพระเจ้ากรุงสุโขทัยที่จะกลับมาเป็นข้าของอยุธยาหน้าอย่าหมาย ชาวเหนือถือเป็นคน

คติประจำสันดานว่าอยู่อย่างผู้แพ้ เมื่อแพ้แล้วอยู่ไปประเสริฐอย่างไรขอให้ประหารข้าพระพุทธเจ้าเสียเถิด "

"อ้ายบุญก็เหมือนกัน อย่าต้องให้เป็นหมาสองรางอย่างอ้ายศรีเลย ขอให้พระองค์ชุบเลี้ยงอ้ายหมาหัวเน่าไว้ เป็นข้าแต่ตัวเดียวเถิด" สมบุญ ทหารเอกพูดด้วยความโกรธแค้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้ฟังสมบุญพูด ดั่งนั้นจึงตรัส ปลอดภัยว่า

"เจ้าสมบุญเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร เราไทยด้วยกัน ค่อยพูดค่อยจากัน ออมขอมกันไว้ไม่ดีกว่า หรือ เป็นข้าคนไทยด้วยกันยังดีกว่าเป็นข้าของคนต่างด้าวต่างแดน แล้วเจ้าจะเอาอย่างไรต่อไป"

"ไม่ยาก ข้าพระพุทธเจ้าขออย่างเดียว คือฆ่าพวกข้าพระพุทธเจ้าเสียให้หมด" สมบุญพูดด้วยใจเด็ดเดี่ยว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 จึงตรัสต่อไปว่า "เราสนใจเมื่อพวกท่านทั้งห้าต้องการเช่นนั้น แต่เราให้พวกท่าน เลือกลายตามสมควรใจ"

สมบุญ กราบทูลว่า "สำหรับข้าพระพุทธเจ้าสมบุญทหารเอกเมืองพระบางเกิดที่หนองสาหร่าย เกิดที่ไหนก็อยากตายที่นั่น เอร่างมแผ่นดินมาตุภูมิ ขอให้เอาข้าพระพุทธเจ้าไปฆ่าเสียที่หนองสาหร่ายเกิดจะเป็นพระ มหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง"

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 จึงตรัสกับทหารทั้งหลายว่า "ทหารจงดูไว้เป็นเยี่ยงอย่างจะหาคนที่ประเสริฐ อย่างนี้ได้ยากมาก เพื่อให้ชาวพระบางมีใจระลึกถึงความดีงาม และวีรกรรมของเจ้าสมบุญ เราขอประกาศเปลี่ยน ชื่อหนองสาหร่ายเสียใหม่ว่า "หนองสมบุญ " เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความกล้าหาญของสมบุญทหารเอกแห่งเมือง พระบางทหารพาสมบุญไปได้ "

เจ้าพระยาอนุমানฯ จึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสี่เป็นศิษย์สำนักเดียวกันต่างอยู่ยงคงกระพันไม่มี ทางฆ่าพวกข้าพระพุทธเจ้า ได้ขอได้โปรดนำพวกข้าพระพุทธเจ้าไปกุดให้จมน้ำตายที่แม่น้ำหน้าเมืองนี้เถิด" สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 เมื่อได้ฟังดังนั้นจึงตรัสว่า "เราเสียตายท่านทั้งสี่ แต่เราก็สนใจในความตั้งใจของ ท่าน" แล้วจึงสั่งทหารให้นำพระยาทั้งสี่ไปกุดน้ำให้จมน้ำตายที่หน้าเมืองพระบางตามความประสงค์ก่อนตาย เจ้าพระยาทั้งสี่ได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า "ข้าแต่พระคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ ณ วังน้ำอันเยือกเย็นนี้ ข้า พระพุทธเจ้าทั้งสี่ได้เกิดมาในลุ่มอกแม่น้ำนี้ ลูกได้อาศัยดื่มกินมาชั่วลูกชั่วหลาน แม่มิได้เคยเหือดแห้ง บัดนี้ข้า พระพุทธเจ้าทั้งสี่สิ้นวาสนา ขอฝากดวงวิญญาณแห่งชายชาติทหารกรุงสุโขทัยไว้กับพระแม่คงคา ด้วยเดชความ ซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวทีของข้าฯ ขอให้แม่น้ำสายนี้จงอย่ามีวันใดเหือดแห้งจงเป็นสายธารชีวิตของชาวไทย ได้หล่อ เลี้ยงพืชผลแห่งไร่นา พาเอาง้วนดินเหนียวอันเกิดจากซากของผู้กล้าหาญที่ข้าหลั่งเลือดเนื้อปกป้องปฐพี ไปเป็น อาหารแห่งพืชที่แม่พระคงคาไหลผ่านไปขอให้ชาวไทยในลุ่มแม่น้ำสายนี้จงวัฒนาสถาพรตลอดชั่วฟ้าดินสลาย" แล้วแม่น้ำสายนี้ก็ปรากฏชื่อเรียกขานเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งวีรกรรมในความกล้าหาญและซื่อสัตย์ของเจ้าพระยาทั้ง สี่ผู้ครองเมืองหน้าด่านตอนใต้ของสุโขทัยว่า "แม่น้ำเจ้าสี่พระยา " ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่บัดนี้กาลเวลาได้ผ่านมา 600 ปีเศษ คำว่า "สี่" ได้จางหายไป เหลือเพียงแต่ "เจ้าพระยา" เท่านั้น

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่องราวเหล่านี้แม้จะเป็นตำนานหรือนิยายก็จริง แต่ส่วนหนึ่งได้บ่งบอกให้เห็นถึงร่องรอยตามความทรงจำเก่า ๆ ที่เล่าถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้มีเค้าแห่งการตามรอยเข้าไปศึกษาได้อย่างไม่หลงทาง

คำสำคัญ : ไตรตรึงษ์, แม่น้ำเจ้าพระยา

ที่มา : เมืองไตรตรึงษ์ ตามร่องรอยแห่งตำนานและประวัติศาสตร์. (ม.ป.ป). กำแพงเพชร: ม.ป.ท.

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2020-03-02

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1324&code_db=610001&code_type=01

The Office Of Academic Resource Information And Technology